

IS DIT EEN VMBO-, EEN HAVO- OF EEN VWO-LEERLING?

OBIT instrument om voorspellende waarde van toetsen te verhogen

Om de kans te vergroten dat aangeboden stof beklijft is het van belang dat zowel in lessen als in toetsen de leerling meer doet dan alleen het geleerde reproduceren. APS biedt hiervoor het OBIT-model aan, waarmee docenten de kennis en vaardigheden van leerlingen in kaart kunnen brengen. Kleine aanpassingen in toetsen en lessen kunnen er dan voor zorgen dat leerlingen niet alleen kennis verwerven maar ook inzicht in de stof.

MASJA MESIE

Op veel scholen zijn determinatie – het plaatsen van leerlingen in een passend schooltype – en opbrengstgericht werken op dit moment een hot item. Schoolleiding en docenten worstelen met vragen als: Geven we de juiste adviezen in de onderbouw? In hoeverre komen de cijfers overeen met onze intuïtie? Betekent een acht op het rapport in de brugklas ook een acht op het rapport in havo 4? In hoeverre hebben onze toetsen een determinerende waarde?

Daarnaast hamert de inspectie erop dat de doorstroomcijfers verbeteren. Leerlingen moeten in een vroeg stadium van hun schoolloopbaan in de juiste stroom terecht komen. Ook ouders worden steeds kritischer ten aanzien van het determinatieadvies. Waar is het oordeel van de docentenvergadering op gebaseerd? Het fingerspitzengefühl volstaat niet meer. Aan docenten de schone taak om met een gefundeerd advies te komen over de individuele leerling.

Ook kennen we als talendocenten de situatie dat er leerlingen zijn die in de onderbouw mooie cijfers halen, maar die in de vierde klas aangekomen enorm onderuitgaan, omdat ze onvoldoende uit de voeten kunnen met het niveau waarop ze in de vakken Engels, Frans of Duits en ook Nederlands moeten kunnen presteren.

Allemaal redenen om aan de slag te gaan met een aanpak die zowel in de toetsen als in de lessen de leerlingen ertoe aanzet de lesstof niet alleen te reproduceren, maar ook zo te verwerken dat de kans op het beklijven van de kennis zo groot mogelijk is. APS werkt met docenten aan 'leren met diepgang' en gebruikt daarbij het zogenaamde OBIT-model. OBIT is een afkorting van de begrippen Onthouden, Begrijpen, Integreren en Toepassen. De afkorting OBIT kan overigens de suggestie wekken dat de bovengenoemde leeractiviteiten altijd in deze volgorde aan bod zouden komen. Dit is niet het geval. Je kunt het leerproces ook starten vanuit het Toepassen en eindigen bij Onthouden (de inductieve aanpak).

Foto: Anda van Riet

	kennistoetsen	receptieve vaardigheidstoetsen	productieve vaardigheidstoetsen
ONTHOUDEN Bij onthouden gaat het om stof die uit het hoofd geleerd is en die gereproduceerd wordt.	Bijvoorbeeld onderdelen waar de betekenis van geleerde woorden moet worden gegeven of bij Nederlands vragen als <i>Noteer twee manieren om de persoonsvorm te vinden</i> . Bij de mvt: onderdelen waar de geleerde woorden vertaald moeten worden of waar werkwoordsvormen ingevuld moeten worden in een zin: <i>Zoek de Franse woorden uit de linkerkolom bij de Nederlandse woorden uit de rechterkolom</i> .	Bijvoorbeeld het beantwoorden van eenvoudige vragen (wie-, wat-, waar- en wanneer-vragen) waarbij een kort antwoord volstaat: <i>Beluister dit fragment en noteer de namen die genoemd worden</i> .	Bijvoorbeeld het formuleren van korte (uit het hoofd geleerde) standaardformules.
BEGRIJPEN Bij begrijpen gaat het erom dat het geleerde in eigen woorden uitgelegd wordt of dat de leerling in een herkenbare oefening laat zien dat het geleerde begrepen is.	Bijvoorbeeld vragen naar de betekenis van een woord(groep) die afgeleid kan worden uit de context. Bij de mvt: invuloefeningen waar de geleerde (werk)woorden vertaald moeten worden en in de juiste vorm in de juiste zin gezet moeten worden: <i>Kies van de twee dikgedrukte bijvoeglijke naamwoorden en bijwoorden welke vorm de juiste is in de zin</i> .	Bijvoorbeeld het beantwoorden van 'begrijpvragen' (hoe-, wat- en waaromvragen) waarbij het antwoord iets uitgebreider moet zijn, of juist/onjuist-vragen. Ook het samenvatten van een tekstdeel valt hieronder: <i>Wat wordt in de laatste zin gezegd en wat is dan de boodschap van het verhaal?</i>	Bijvoorbeeld een gesprekje voeren met behulp van modeldialogen of het invullen van geleerde uitdrukkingen in een voorgedrukt briefje/ formulier: <i>Hoe feliciteer je iemand met zijn verjaardag en vertel je dat je jammer genoeg vanavond niet kunt komen?</i>
INTEGREREN Bij integreren gaat het om het koppelen van nieuwe kennis aan bestaande kennis. Er is meestal sprake van het combineren van denkstappen. Deze denkstappen zijn gegeven of bekend.	Bijvoorbeeld <i>Hoe zie je de kenmerken van de renaissance terug in dit gedicht?</i> Bij de mvt: het invullen van (werk)woorden in een tekst waarbij ook (werk)woorden uit eerder geleerde woordenlijsten kunnen voorkomen en waarbij leerlingen rekening moeten houden met alineaverbanden. Of het in de goede volgorde zetten van zinsdelen.	Bijvoorbeeld het vergelijken van een aantal teksten waarbij de overeenkomsten en verschillen moeten worden aangegeven. Het aangeven van de rode draad van een tekst of het verband tussen tekstdelen. De analyse van een (luister)tekst op structuur of auteursintentie.	Bijvoorbeeld geleide schrijf-/spreekopdrachten waarbij de leerling niet alleen de kennis van de onlangs geleerde stof moet laten zien maar ook wordt uitgedaagd om de kennis die hij in eerdere hoofdstukken/ leerjaren heeft opgedaan, wendbaar te gebruiken: <i>Maak een verhaal van 150 woorden aan de hand van de volgende tekeningen en kloktijden. Zorg dat je zinnen goed zijn opgebouwd</i> .
TOEPASSEN Bij toepassen wordt de leerling naast het leggen van verbanden ook gevraagd om iets toe te voegen. De denkstappen worden niet (volledig) gegeven. Dit vraagt om een creatief denkproces. De leerling creëert binnen een nieuwe en/of onvoorspelbare context.		De leeractiviteit Toepassen is lastig te vatten in een receptieve vaardigheidstoets, maar wel prima in te zetten in de les. Zo kun je leerlingen zelf leesteksten of luisterfragmenten laten zoeken voor bijvoorbeeld taaltaken, een presentatie of voor een profielwerkstuk.	Bijvoorbeeld het schrijven van een (ongeleide) reactie naar aanleiding van een advertentie of het voeren van een gesprek met behulp van spreekkaarten met een korte situatieschets waarbij sprake is van een <i>information gap</i> . Toetsen die aan deze omschrijving voldoen, sluiten vaak goed aan bij de can-do-statements van het ERK en bij de niveaubeschrijvingen van de referentieniveaus: <i>Schrijf een reactie op onderstaande e-mail. Gebruik tussen 120 en 150 woorden</i> .

Kader 1. De verschillende leeractiviteiten herkennen in toetsen: een aantal voorbeelden

Om de determinerende waarde van de toetsen te verbeteren is een kleine aanpassing vaak al voldoende

Het OBIT-model en toetsen

Leerlingen worden met name in de onderbouw veelal beoordeeld op basis van (hoofdstuk)toetsen die grotendeels gebaseerd zijn op het reproduceren van kennis. Een leerling weet iets, snapt iets en kan iets doen met dat wat hij/zij snapt. Een hulpmiddel voor docenten om inzicht te krijgen in het reproductief leren en inzichtelijk leren van een leerling is het OBIT-model. Het is een analysemodel met behulp waarvan de kennis en vaardigheden van leerlingen in kaart gebracht kan worden (zie kader 1).

Op veel scholen wordt gebruikgemaakt van hoofdstuktoetsen die bij de methode geleverd worden. Als we met behulp van OBIT deze toetsen analyseren, blijkt echter vaak dat deze toetsen – zeker in de onderbouw – voornamelijk bestaan uit vragen die gericht zijn op onthouden en begrijpen. De leerling hoeft niet meer te doen dan de kennis die in zijn hoofd zit te reproduceren, er wordt hem meestal niet gevraagd meer denkstappen te zetten. De kans dat de leerling (een deel van) de leerstof na de toets weer vergeet, is relatief groot. Met veel herhalen heeft de leerling de stof misschien wel onthouden en begrepen voor de korte termijn, maar of hij het geleerde wendbaar kan gebruiken wordt zo niet duidelijk. De voorspellende waarde van het cijfer voor deze toets is daarmee laag. Het behaalde cijfer zegt weinig over het inzicht van de leerling en over het niveau waarop hij in de bovenbouw in het betreffende vak zal kunnen presteren.

Om de determinerende waarde van de toetsen te verbeteren is een kleine aanpassing vaak al voldoende. APS werkt samen met docenten aan het leren analyseren en verbeteren van de toetsen door na de analyse met eenvoudige ingrepen de toetsen te verbeteren door er enkele integreervragen aan toe te voegen. Zo kan een vraag al snel van een B-vraag veranderen in een I-vraag door de meerkeuzeantwoorden weg te halen en de leerlingen zelf een antwoord te laten formuleren of een conclusie te laten trekken. Een briefopdracht met vertaalzinnen (B-opdracht) wordt een T-opdracht door de vertaalzinnen weg te laten en de leerling spontaan te laten reageren. Daar hoeft je als docent geen toetsconstructeur voor te zijn. Een docent of sectie die zijn toetsen analyseert en aanpast, beschikt al snel over toetsen die voldoen aan de

eisen voor een goede toets (zie kader 2).

Vlietland College

Op het Vlietland College in Leiden is OBIT in het schooljaar 2009–2010 ingevoerd. Wietske Brouwer (docente Nederlands en OBIT-coach) en Anneke van Berkel (docente economie, OBIT-coach en decaan) vertellen over het traject: 'Een aantal jaren geleden kwam het nogal eens voor dat leerlingen wel de overgangsnorm haalden voor bijvoorbeeld wvo 4, maar dat het docententeam van mening was dat deze leerling eigenlijk beter op zijn plek zou zijn op de havo. Omdat de cijfers wel voldoende waren, was dit lastig uit te leggen aan de leerlingen en de ouders. Zo ontstond de behoefte aan een aanpassing van de toetsen, zodat deze aansloten bij de determinatie van de docenten.' De school is gestart met een schoolbrede OBIT-training. Daarna zijn drie docenten opgeleid tot OBIT-coach. Zij hebben ieder een zestal secties onder hun hoede. Zij kijken samen met de docenten naar de verhouding OB/IT in de toetsen en helpen indien nodig bij het aanpassen ervan.

Van Berkel: 'Sinds we met OBIT zijn gestart, zijn de verschillen tussen de rapportcijfers en de determinatiegegevens van de docenten aanzienlijk kleiner geworden. Drie keer per jaar wordt alle docenten gevraagd om gegevens in te vullen over zaken als werkhouding, inzicht, tempo, doorzettingsvermogen, zelfstandigheid.

EISEN VOOR EEN GOEDE TOETS

- valide (meet wat je wilt weten)
- transparant (begrijpelijk en duidelijk voor leerlingen, collega's, ouders, inspectie)
- intersubjectief (meerdere docenten komen tot dezelfde beoordeling)
- voorspellende waarde (heeft een hoog determinerend en discriminerend gehalte)
- op niveau (sluit aan bij standaardnormen als de referentieniveaus Nederlands en het Europees Referentiekader)

Kader 2

Ik houd in mijn agenda bij hoe leerlingen scoren op OB en IT.' De mentoren en de afdelingsleiders van het Vlietland College krijgen op deze manier voldoende informatie om leerlingen met elkaar te bespreken. Eén keer per jaar komen alle docenten bij elkaar voor de leerlingbespreking. Inzicht in OB en IT vormt daarbij niet alleen een onderbouwing van de determinatie. OBIT maakt, volgens van Berkel, ook transparant wat er van leerlingen wordt verwacht bij de vakken in de bovenbouw.

Docenten besluiten na analyse vaak om hun toetsen aan te passen door er meer I- en T-opdrachten in te voegen. Brouwer: 'We maken de toetsen Nederlands altijd zo dat er zowel OB als IT in voorkomt. Als OBIT-coach heb ik ook naar de toetsen van de andere talensecties gekeken. Niet alle docenten waren er meteen van overtuigd dat zij hun toetsen konden aanpassen. Vaak bleek echter dat er maar een kleine aanpassing voor nodig was om van een OB-opdracht een IT-opdracht te maken, bijvoorbeeld door in plaats van een grammatica-invoering een opdracht te geven waarbij leerlingen zelf zinnen moeten formuleren.'

ERK en referentieniveaus

Er zijn ook scholen waar secties besluiten om aparte toetsen voor kennis/grammatica (OB) en vaardigheidstoetsen (IT) aan te bieden. Het is dan wel zaak om te checken of de vaardigheidstoets ook echt IT-onderdelen bevat. Docenten zijn gauw geneigd om de vaardigheidsoopdrachten tot in detail te beschrijven (bij de moderne vreemde talen soms zelfs met vertaalzinnen en dus OB). Daardoor blijft er weinig ruimte over voor 'vrij schrijven of spreken' zoals dat volgens het ERK en de referentieniveaus Nederlands wordt voorgesteld. Een kort geformuleerde opdracht met een duidelijk kader (zoals het aantal te gebruiken woorden), nodigt daartoe wel uit. En ook hierbij geldt: een toepassingsopdracht is geschikt voor alle niveaus. Je kunt daarbij differentiëren in de omvang van de opdracht, het vereiste aantal woorden en de mate van taalsteun die in de opdracht gegeven wordt.

Sommige docenten zien op tegen de correctie van dergelijke open schrijfoopdrachten. Deze opdrachten vragen ook om een andere manier van nakijken. Bij de mvt kunnen ERK-rubrics hier uitkomst bieden. Je kijkt dan meer naar de totale inhoud en de communicatieve waarde van het product zonder iedere fout apart mee te rekenen. En met het beoordelen van IT-opdrachten met ERK-rubrics kun je al in de brugklas beginnen: ook brugklasleerlingen kunnen al snel een kort verhaaltje op A1-niveau schrijven.

Esdal College

Als je de capaciteiten van leerlingen in kaart wilt brengen, is het onderscheiden van de leeractiviteiten O, B, I en T niet voldoende. Daarvoor moet je ook inzicht hebben in het niveau van de vraagstellingen. Reproductief leren (OB) en inzichtelijk leren (IT) zijn namelijk op alle niveaus van belang. De complexiteit van elk type leren bepaalt op welk niveau (van vmbo/mavo naar vwo) er wordt gewerkt. OBIT kan dus op alle niveaus worden ingezet, zowel op vmbo als havo en vwo; het is dus niet zo dat OB voor mavo is bedoeld en IT voor de hogere afdelingen (zoals het vwo).

Tineke van Wijk en Hanneke Smaal, docenten Frans op de vmbo-locatie van het Esdal College in Emmen, leggen uit: 'Onze vmbo-leerlingen zijn prima in staat om IT-opdrachten te maken.' Uiteraard ziet een IT-opdracht er bij het vwo anders uit dan bij de mavo. Je verwacht bij de uitwerking meer diepgang en complexiteit. Smaal: 'We laten onze leerlingen soms als T-opdracht een kort verhaaltje schrijven waarin zij een klein aantal geleerde woorden moeten verwerken. Dat kunnen zij prima. Je moet het principe wel regelmatig laten oefenen tijdens je lessen.' Van Wijk: 'Het feit dat wij de hele les de doeltaal spreken helpt enorm. Leerlingen kunnen de chunks die zij tijdens de les horen heel flexibel inzetten in spreek- en schrijfoopdrachten.'

OBIT in de les

OBIT is ook een hulpmiddel om het leerrendement van leerlingen in de lessen te verhogen en kan dus ook worden ingezet als instrument voor kwaliteitsverbetering van het didactisch handelen. Van Berkel: 'Nadat we inzicht hadden gekregen in de OBIT-verhouding in onze toetsen, werd ook snel concreet dat er iets moest veranderen in de lessen. Als je meer IT-opdrachten wilt invoegen in je toetsen, moet je daar ook iets mee in je lessen'. Als je oog hebt voor OBIT in de les, kun je je les meer diepgang geven. ■

Met dank aan Wietske Brouwer en Anneke van Berkel van het Vlietland College in Leiden (afdeling havo/vwo), en Tineke van Wijk en Hanneke Smaal van het Esdal College in Emmen, en aan Jannet Maréchal-van Dijken (APS), Lambrecht Spijkerboer (APS), Karen Verheggen (APS) en Geppie Bootsma (APS).

GERAADPLEEGDE BRONNEN

- Spijkerboer, L., Bootsma, G., & Denijs, W. (2007). *Determinatie en toetsen*. Utrecht: APS.
- Ebbens, S., & Ettekoven, S. (2000). *Actief leren*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Til, A. van, Beeker, A., Fasoglio, D., & Trimbos, B. (2011). *Toetsen en beoordelen met het ERK*. Utrecht/Enschede: Cito/SLO.

agenda

- 8 – 12 april 2013**, IATEFL Annual Conference, Liverpool, <www.iatefl.org>
- 12 april 2013**, Taalconferentie voor vo en mbo, Utrecht, <www.ced.groep>
- 13 april 2013**, BrailleChallenge, Houten, <www.braillechallenge.nl>
- 18 april 2013**, Dag van de Duitse Taal, <www.machmit.nl>
- 25 april 2013**, Nationale Bijspijkerdag Zinsontleding, Nijmegen, <www.ru.nl/ils>
- 15 – 17 mei 2013**, Nationaal Congres Onderwijs & Sociale Media, Amsterdam, <<http://formedia.nl>>
- 23 mei 2013**, De Taal van Couperus, Den Haag, <www.louiscouperus.nl>
- 27 – 29 mei 2013**, Language Testing in Europe, Antwerpen, www.ua.ac.be
- 16 november 2013**, Congres Onze Taal, Breda, <www.onzetaal.nl>

binnenkort

Tweede Dag van de Duitse Taal

Na de succesvolle Dag van de Duitse Taal in april 2012 zal deze maand de Actiegroep Duits opnieuw een dag in het teken van de meest gesproken moedertaal van Europa organiseren. Op donderdag 18 april 2013 worden scholen, bedrijven en particulieren weer aangemoedigd om eigen acties uit te voeren. Deze kunnen van tevoren op de website <www.machmit.nl> worden aangemeld.

Tijdens de eerste Dag van de Duitse taal vorig jaar organiseerden meer dan honderd scholen in heel Nederland eigen activiteiten. Zo werden er duizenden ballonnen opgelaten waarop Nederlandse scholieren hun favoriete Duitse woorden, zoals *Erdbeerkuchen*, *knutschen* en *Fingerspitzengefühl*, hadden geschreven. Radiozenders draaiden Duitse muziek, de universiteiten van Groningen, Nijmegen, Utrecht en Amsterdam besteedden aandacht aan Duitse literatuur en op Twitter was de Dag van de Duitse taal 'trending topic'.

De Actiegroep Duits, waarin het Duitsland Instituut Amsterdam (DIA), de Nederlands-Duitse Handelskamer (DNHK), het Goethe-Institut en de Duitse ambassade samenwerken, wil vooral het belang van het Duits voor de Nederlandse economie en maatschappij benadrukken. Parallel aan de campagne *Mach mit!* heeft de groep actiepunten opgesteld om de kwaliteit van het onderwijs Duits te verbeteren en de taal aantrekkelijker te maken voor jonge leraren en scholieren.

Voor meer informatie, zie <www.machmit.nl>.

De taal van Couperus

Een opmerkelijk aspect van Couperus' schrijverschap is zijn bijzondere, heel eigenzinnige taalgebruik. Iemand die weleens een boek van Couperus heeft gelezen, zal een willekeurige passage van zijn hand uit duizenden herkennen. Maar wat maakt zijn taal nu zo speciaal? Wat zijn nu precies de kenmerken van zijn stijl? En hoe is een typische Couperuszijn opgebouwd? Specialisten op verschillende terreinen proberen vanuit diverse invalshoeken op deze vragen een antwoord te vinden tijdens een symposium dat geheel is gewijd aan de taal van Louis Couperus.

Dit symposium, georganiseerd door het Louis Couperus Genootschap in het kader van 150 jaar Louis Couperus, vindt plaats op donderdag 23 mei 2013 in de aula van de Haagse Hogeschool. Lezingen van Marc van Oostendorp, Wim van Anrooij, Erik Löffler en Gé Vaartjes worden gelardeerd met voordrachten uit verschillende vertalingen van Couperus' werk. Bijzonder is een voordracht van een passage uit *De stille kracht* in gebarentaal.

Couperus' taal wordt door sommige – vooral jonge – lezers als moeilijk beschouwd. Daarom biedt het symposium ook gelegenheid tot de discussie over de wenselijkheid van hertaling van zijn werk. Inbreng van de zaal wordt hierbij zeer op prijs gesteld.

Als u het symposium wilt bijwonen, dan kunt u zich aanmelden via <symposium@louiscouperus.nl>. De entreprijs bedraagt 25 euro, inclusief koffie, thee, lunch en korting op de congresbundel. Studenten krijgen toegang tegen betaling van 15 euro.

Voor meer informatie, zie <www.louiscouperus.nl>.